

Asia Tekstiilitöihin liittyvät tekijänoikeuskysymykset

Hakija N

Annettu 10.04.2003

LAUSUNTOPYYNTÖ

Opiskelija N (jäljempänä hakija), asiamiehenään asianajaja T, on 03.12.2002 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa pellavatuotteisiin liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Taustaa

Hakija on opiskellut tekstiilisuunnittelua J:n käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa. Opiskelupaikka on nykyään osa S:n ammattikorkeakoulua. Lausuntopyynnön mukaan hakija osallistui PP 2000 -kilpailuun "F"-nimisellä kuosilla. Hakijan kuosi voitti kilpailuun. Kilpailuun osallistui 99 ehdotusta. Toista palkintoa ei jaettu ja kolmas palkinto jaettiin kahdelle eri osallistujalle. Hakija jatkaa opintojaan L:n yliopistossa tavoitteenaan taiteen maisterin tutkinto.

Tekstiilitaiteilija R totesi kilpailun tuloksia esitellessään seuraavaa: "Palkintolautakunta kiitti ehdotusta pellavaan sovelletusta nykyaikaisesta ilmeestä, kansainvälisestä tunnelmasta, riemukkaasta keveydestä ja soveltuvuudesta erilaisiin kattauksiin." Tekstiilitaiteilija K totesi juryn puheenvuorossa: "Voittanut ehdotus, "F", vastaa odotuksiamme selkeytensä, omaperäisyytensä ja ennakkoluulottoman iloisen ilmeensä vuoksi. Se on kaunis kokovalkoisena, mutta myös eri väreissä."

Hakija kertoi kilpailun tuloksia julkistettaessa mm. seuraavaa: "Suunnittelun taustalla olivat vahvasti mukana ajatus pellavan arvokkuuden säilyttämisestä. Samalla halusin antaa sille täysin uuden ilmeen perinteikkään geometrisen kuvioinnin rinnalle. Jacquard-koneen käyttö tekstiilien valmistuksessa antoi rajattomat mahdollisuudet kuvioinnin suunnitteluun. Kuvioden sijoittelulla sai aikaan kolmiulotteisen vaikutelman. Iloisuus ja keveys olivat omia kriteereitani tekstiilien ilmettä suunnitellessani."

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija kysyy nyt tekijänoikeusneuvostolta,

- 1) onko hakijan suunnittelemansa "F" -tekstiili tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos ja
- 2) loukkaavatko J Oy:n myymälässään myymät ja täten yleisön saataviin saatetut muunnelmat hakijan tekijänoikeutta.

Perustelut

Hakijan näkemyksen mukaan "F" -tekstiili on tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos. Kuten PP 2000 -kilpailun juryn asiantuntijat ovat todenneet, kyseessä on ennakkoluuloton ja omaperäinen kudontamalli. Tämän tyyppinen kuvio eroaa olennaisesti aikaisemmista kudontakuvioista. Kuvio on kudottuna toteutetuksi hyvin luova ja persoonallinen ja se erosi olennaisesti muista 98:sta kilpailutyöstä.

Osana teoskokonaisuutta hakija suunnitteli kuvion kohdistumisen pöytäliinaan, kaitaliinaan, lautasliinaan ja tablettiin. Myös kuvion asettelu eri kokoiisiin, neliömäisiin ja suorakaiteen muotoisiin käyttötekstiileihin on lausuntopyynnön mukaan persoonallista ja taiteellisesti ansiokasta. Kankaan oikea leikkaaminen on kokonaisilmeen kannalta olennaista. Hakijan tekstiileille suunnittelema ilmenemismuoto on kokonaisuudessaan omaperäinen. Lausuntopyynnön mukaan "F" -sarja on siis käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta taiteellinen teos.

Lausuntopyynnössä todetaan, että hakija teki sopimuksen J Oy:n kanssa kuosin käyttämisestä kattaustekstiilisarjassa kilpailutehtävän mukaisessa laajuudessa. Kudonta on toteutettu jacquard -koneella, jossa langat voivat vapaasti liikkua. Tekniikka eroaa tutummista varsikonetekniikasta ja kangaspuutekniikasta mahdollistaen vapaampia kuvioita. Kudotussa tekstiilissä värit ovat kääntöpuolella päinvastaiset eli pohjaväristä tulee kuvion väri ja kuvion väristä pohjan väri.

J Oy:n valmistamat pellavatuotteet

Lausuntopyynnössä todetaan, että hakija sai keväällä 2002 lahjaksi J Oy:n nimikkeellä "käsi- ja keittiöpyyhkeitä" myymät kaksi pellavaliinaa. Käsi- ja keittiöpyyhkeissä oli muunneltu hakijan kuviota hakijalle ennalta ilmoittamatta ja häneltä lupaa kysymättä. J Oy:n asiamies AA L on vastannut J Oy:lle lähetettyyn tiedusteluun seuraavasti: "kudottuja määriä luonnonväri / musta ja luonnonväri / punainen on kudottu yhteensä kahdeksan metriä ja valkaistu / punainen on kudottu yhteensä 9 metriä".

Vastauksesta ilmenee, että J Oy on käyttänyt käsi- ja keittiöpyyhkeissä sellaisia väriyhdistelmiä, jotka eivät sisälly hakijan suunnitelmaan.

Hakijan näkemyksen mukaan J Oy:n hakijan suostumuksetta valmistamat ja yleisön keskuuteen saattamat muunnelmat loukkaavat hakijan oikeuksia.

Pyyheliinan kuvio on osa joko pöytäliina- tai kaitaliinakankaasta. Kankaan kuviota ei käsi- ja keittiöpyyhkeen leikkauksessa ole otettu lainkaan huomioon. Myyntikappaleessa on näkyvillä myös leikkaussauma. Hakijan näkemyksen mukaan J Oy:n käsi- ja keittiöpyyhkeet ovat kuvioinniltaan tökeröjä ja hakijan työn visuaalista ja taiteellista arvoa loukkaavia.

Lausuntopyynnön liitteenä olevasta kilpailukutsusta ilmenee, että loimen ja kuteen värit olivat olennainen osa suunnittelutyötä. Kilpailuohjeen kohdassa 4.2. todetaan, että loimen väri on joko valkaistu tai valkaisuamaton pellava ja että kilpailija saa itse valita kuteen värin vapaasti.

Käsi- ja keittiöpyyhkeiden suunnittelu ei lausuntopyynnön mukaan kuulunut kilpailutehtävään, eivätkä ne vastaa kooltaan sen enempää kilpailutehtävän mukaisia lautasliinoja kuin tablettejakaan.

Lausuntopyynnön liitteenä on muun muassa valokuvia lausuntopyynnössä tarkoitetuista tekstiileistä. Hakija on lisäksi toimittanut tekijänoikeusneuvoston käyttöön lausuntopyynnössä tarkoitetut, J Oy:n valmistamat pellavatuotteet.

VASTINE

Tekijänoikeusneuvosto on varannut J Oy:lle mahdollisuuden vastineen antamiseen. J Oy, asiamiehenään asianajaja L, on todennut 31.12.2002 päivätyssä vastineessaan seuraavaa.

Vaatimukset

Vastineessaan J Oy pyytää tekijänoikeusneuvostoa 1) ratkaisemaan, onko hakijan eli N:n suunnittelema tekstiili "F", tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos, 2) vahvistamaan, että siinäkin tapauksessa, että hakijan tekstiiliä voitaisiin pitää tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna teoksena, että J Oy:n menettelyssä ei ole tosiasiat huomioon ottaen lainkaan kysymys tekijänoikeuslaissa tarkoitettua menettelyä eikä näin ollen minkäänlaisesta tekijänoikeuden loukkaamisesta ja 3) hylkäämään hakijan J Oy:hyn kohdistamat vaatimukset aiheettomina ja perusteettomina.

Perustelut

Vastineessa todetaan, että hakijan lausuntopyyntö perustuu hakijan omiin, edellä selostettuihin väitteisiin pellavatekstiilin omaperäisyydestä ja J Oy:n toimista asiassa.

Lausuntopyynnössään hakija on ”unohtanut” kertoa tekijänoikeusneuvostolle, että PP 2000 –suunnittelukilpailu oli nimenomaan J Oy:n järjestämä ja kustantama kilpailu. Tekstiilitaiteilija R on J Oy:n suunnittelija ja kuului näin ollen yhtiön järjestämän suunnittelukilpailun tuomaristoon. Samoin tekstiilitaiteilija K kuului saman suunnittelukilpailun tuomaristoon. Vastineessa todetaan, että ne lausunnot, jotka ko. henkilöt kilpailun tuomariston jäseninä ovat antaneet, on luonnollisesti asetettava omaan yhteiteensä eli tarkoitettu kannustaviksi sanoiksi eri kilpailijoille eli mm. hakijalle.

Kilpailukutsussa J Oy kilpailun järjestäjänä luonnollisesti asetti kilpailutöille tiettyjä väri- ja muita rajoituksia, jotta kilpailu ei paisuisi kohtuuttoman suureksi järjestäjän kannalta. Hakija voitti kilpailun ilmoittamallaan tavalla.

Onko kyseessä tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos

Vastineessa todetaan, että hakija on lausuntopyynnöstä ilmenevin tavoin pyrkinyt perustelemaan väitettään siitä, että kyseessä olisi nimenomaan tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos. Hakija on katsonut, että ”F –kuosi erosi olennaisesti muista 98:sta kilpailutyöstä” ja että tämän väitteen perusteella olisi kysymys ”hyvin luovasta ja persoonallisesta” kuosista.

Vastineen mukaan nämä väitteet eivät pidä paikkaansa. Pelkästään se seikka, että jossakin suunnittelukilpailussa jonkun kilpailijan työ eroaa muiden kilpailijoiden töistä, ei suinkaan merkitse vielä sitä, että kysymys olisi ”hyvin luovasta ja persoonallisesta” kuosista tai muusta hyvin luovasta ja persoonallisesta suunnittelusta, koska kuoseja ja suunnittelua on paljon enemmän kilpailun ulkopuolella kuin itse kilpailussa mukana. Näin ollen pelkästään eroaminen muista kilpailijoista ei vielä muodosta minkäänlaista ”hyvin luovaa ja persoonallista” itsenäistä teoskokonaisuutta.

Edelleen hakija on väittänyt, että ”kyseessä on ennakkoluuloton ja omaperäinen kudontamalli” ja että ”tämän tyyppinen kuvio eroaa olennaisesti aikaisemmista kudontakuvioista” ja että ”hakija suunnitteli kuvion kohdistumisen pöytäliinaan, kaitaliinaan, lautasliinaan ja tablettiin. Myös kuvion asettelu eri kokoisiin, neliömäisiin ja suorakaiteen muotoisiin käyttötekstiileihin on persoonallista ja taiteellisesti ansiokasta”.

Nämäkään hakijan väittämät eivät vastineenantajan mukaan vastaa todellista tapahtumankulkua eivätkä vallitsevia tosiasioita. Vastineessa todetaan, että vastapuolen käyttämä kuvio ei poikkea millään tavalla olennaisesti muista alalla jo aikaisemmin esiintyneistä kuvioista. Jo pelkästään tämä seikka merkitsee sitä, että kyseessä ei ole tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos. Hakijan malli on lisäksi kudottu hyvin yleisellä pomsisidoksella. Tämänkään vuoksi ei voida perustellusti edes väittää, että kyseessä olisi tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.

Varsinaisen kudonnan tuotekehitystyö on tehty J Oy:n tehtaalla useiden eri henkilöiden yhteistyönä, ei hakijan suorittamana työnä. Tämänkään vuoksi kyseessä ei voi olla tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.

Värit, jotka hakija väittää itse valinneensa pellavatuotteisiin, ovat todellisuudessa sellaisia, jotka J Oy:n taholta oli jo aikaisemmin valittu yhtiön valikoimiin. Tämänkään vuoksi kyseessä ei voi olla tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.

Vastaavanlaisia kuvioita oli lisäksi tapahtuma-aikaan mm. erilaisten T-paitojen painokuvissa ja muissa vastaavantyyppisissä tuotteissa. Käytetty kuviotyyppi ei näin ollen millään tavoin ja olennaisesti eroa aikaisemmista kuvioista, vaan on päinvastoin niiden mukainen. Tämänkään vuoksi kyseessä ei voi olla tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.

Myös aiheen käsittely on ollut tuolloisen trendin mukaista, ei itsenäistä eikä omaperäistä. Tämänkään vuoksi kyseessä ei voi olla tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos.

Vastineessa todetaan, että nämä näkemykset eivät ole pelkästään J Oy:n näkemyksiä, vaan näkemykset nojautuvat myös J Oy:n käyttämien asiantuntijoiden näkemyksiin.

Väite muunnelmista ja tekijänoikeuden loukkaamisesta

Hakijan väitteen mukaan J Oy olisi valmistanut hakijan ”teoksesta” muunnelmia hakijan suostumuksetta ja että J Oy olisi menettelyllään loukanneet hakijan tekijänoikeuksia. Koska kyseessä ei ole edellä esitetyn mukaisesti tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos, kyse ei myöskään voi olla tekijänoikeuden loukkaamisesta.

Vastineessa todetaan, että J Oy ei ole valmistanut mitään muunnelmia. Tämänkään vuoksi kysymys ei voi olla tekijänoikeuden loukkaamisesta. Hakijan väitteet J Oy:n menettelystä eivät vastaa lainkaan tapahtuneita tosiasioita. J Oy ei ole milloinkaan valmistaneet minkäänlaisia muunnelmia hakijan ”teoksesta”.

Sitä vastoin J Oy on suorittanut värilanka/tiheyskokeiluja, joita jokaisella tekstiiliteollisuuslaitoksella suoritetaan tuotannon eri vaiheissa. Tällaisten

kokeilujen suorittaminen ei ole minkäänlaista valmistusta eikä minkäänlaista muunnelman tekemistä.

Vastineessa todetaan, että todellisesta tapahtumainkulusta pyritään antamaan lausuntopyynnössä täysin tosiasioita vastaamaton mielikuva tai sitten hakija ei opiskelijana tunne sitä, minkälaista tutkimus- ja kokeilutyötä teollisuuslaitoksessa on välttämätöntä tehdä koko ajan. Tämä värilanka/tiheyskokeilu ei vastineen mukaan voi muodostaa minkäänlaista muunnelmien valmistamista, joten väitteet muunnelmien valmistamisesta ovat täysin perättömiä ja tosiasioiden vastaisia.

J Oy toteaa myös, että se ei ole kutonut hakijan ”teosta” miksiäkään pyyhkeiksi. Tämäkin hakijan väittäminen on harhaanjohtava.

Sen sijaan niistä koetilkuista, jotka edellä mainituissa kokeissa ovat jääneet jäljelle, on sitten laitettu J Oy:n tehtaanmyymälään tällaisille tehtaan myymälöille täysin tavanomaiseen tapaan sattumanvaraisia ”tuotteita”. Näin tehdään lukemattomissa paikoissa lukemattomille eri kokeilutilkuille, olipa niissä mikä kuosi tai mikä kuvio tahansa. Juuri tällaiset tuotteet ovat kaikille tekstiilialan tehtaan myymälöille tyypillisiä sattumanvaraisia, mistä tilkuista tahansa ommeltuja poistopaloja, joiden hinnat ovat poikkeuksellisen halvat.

Kun hakija on itse kiinnittänyt huomiota siihen, että tuotteessa, jonka hän sai lahjaksi, oli jopa katkaisuviiva, jo tämän tosiseikan olisi pitänyt kertoa hakijalle itselleenkin, että katkaisuviivan sisältämä tuote ei varmasti ole tarkoitettu varsinaiseksi tuotteeksi, eikä sellaisella ole luonnollisestikaan missään olosuhteissa haluttu hyödyntää kenenkään mitään mallia. J Oy ei ole myöskään nimennyt kyseisiä tuotteita hakijan tai hänelle tuotteet lahjaksi antaneen henkilön väittämällä tavalla.

Vastineessa todetaan, että on ainutlaatuista ja vuosikymmenien aikana ensimmäinen kerta, kun joku ryhtyy väittämään J Oy:n tehtaanmyymälän satunnaisista koepaloista löydettyjä tavaroita omien teostensa muunnelmiksi. Jo näiden tuotteiden vähäisyys osoittaa yksiselitteisesti kenelle tahansa asiantuntijalle, että kysymys ei ole voinut olla mistään teoksen tai sen muunnelmien valmistustoiminnasta. Näillä määrillä se olisi ollut täysin mahdotontakin.

Niitä värejä, joita mainituissa värikokeiluissa on käytetty, ei ole koskaan otettu J Oy:n tuotantoon. Tämäkin tosiseikka vahvistaa sen, että kysymys ei ole ollut eikä ole voinut olla mistään teoksen muunnelman valmistamisesta.

Ne koetilkut, joista hakija on nostanut prosessin, on nyt hävitetty, jotta kukaan ei voisi edes teoreettisesti väittää, että J Oy valmistaisi hakijan teoksesta muunnelmia ja myisi tällaisia muunnelmia.

J Oy:n menettelyssä ei näin ollen voi olla mitään moitittavuutta, eikä menettelyllä ole loukattu kenenkään tekijänoikeutta. Väitetty tekijänoikeuden loukkaus on hakijan toimesta ”synnytetty” jättämällä kertomatta asiaan vaikuttavia erittäin olennaisia seikkoja sekä antamalla J Oy:n menettelystä tosiasioita vastaamaton kuva. Tämän vuoksi J Oy pyytää kunnioittavasti, että arvoisa tekijänoikeusneuvosto toteaa, että asia ei anna aihetta mihinkään toimenpiteisiin J Oy:tä kohtaan.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Ennen varsinaisen lausunnon antamista tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sen toimivalta perustuu tekijänoikeuslain 55 §:ään, jonka mukaan tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelemisessä ja antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa näyttökysymyksiin tai tulkita tehtyjä sopimuksia. Tekijänoikeusneuvosto ei täten voi ottaa kantaa hakijan ja J Oy:n välisen sopimukseen sisältöön tai arvioida lausuntopyyntöissä tarkoitettun asian tapahtumainkulkuun liittyviä näyttökysymyksiä.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää luettelon, jonka mukaan taiteellisina teoksina suojataan muun muassa kuvataiteen teoksia sekä taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita. TekijäL 1 §:n luettelo ei ole tyhjentävä, vaan teos voi ilmetä myös muulla kuin säännöksessä mainitulla tavalla.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Teos saatetaan TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen

yleisön saataviin tekijää sanotuoin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Teoksen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että teoksen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Ideoita, aiheita, periaatteita tai teknisiä ratkaisuja sinänsä ei suojata, vaan muotoa, jossa ne on teoksessa ilmaistu.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle eli fyysiselle henkilölle. Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla; rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei tarvita. Tekijänoikeuden siirtymistä koskevat TekijäL 27 § - 29 §:n yleiset säännökset.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeuden loukkaamisesta aiheutuvista seuraamuksista on säädetty rangaistusta ja korvausvelvollisuutta koskevassa TekijäL 7 luvussa sekä rikoslain 49 luvussa.

Tekijänoikeus kuvataiteen tuotteeseen

Kuvataiteen tuote on TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattu, jos se täyttää tekijänoikeussuojan yleiset edellytykset eli on tekijänsä luovan ilmaisun itsenäinen ja omaperäinen tulos. TekijäL:n esitöiden mukaan "kuvataiteeseen kuuluvaksi luetaan kaikenlainen muotoamistaide, niin kuin maalaukset, piirustukset, kivi- ja puupiirroksiset sekä kuvanveistokset". (Komiteamietintö 1953:5: Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 45) Nykyisin kuvataiteen käsite on laajempi ja sen katsotaan sisältävän esimerkiksi ympäristö- ja mediataiteen.

Kuvataiteen teosten kohdalla teoskynnystä on totuttu pitämään alhaisena. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 65. Oesch, Rainer: Oikeus valokuvaan, s. 293) Tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut kuvataiteen teoksina tekijänoikeussuojaa saaviksi muun muassa kalenteripyyhkeeseen painetun piirroksen, jossa oli tyylitelty pikkutyttö (lausunto 1991:4), lautapelin pelilaudan (lausunto 1994:7) sekä kahden yhdistyksen toiminnassaan käyttämät tunnukset (lausunto 2001:12). Lausunnossaan 1991:4 tekijänoikeusneuvosto totesi, että tyttöä esittävän piirroksen tekijänoikeussuojan kannalta ei ollut merkitystä sillä, että piirros oli painettu kankaalle.

Tekijänoikeus taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteeseen

Käyttötaitteen tuotteille, kuten esimerkiksi huonekaluille, on ominaista, että niiden muoto määräytyy pitkälti tuotteen käyttötarkoituksen mukaan. Mainitusta syystä johtuen tekijänoikeussuojan myöntämiselle käyttötaitteen tuotteille on suhtauduttu usein pidättyvästi. Monille käyttötaitteen tuotteille soveltuu luontevammin suojamuodoksi mallioikeus, josta on säädetty mallioikeuslaissa (221/1971). Periaatteessa ei kuitenkaan ole olemassa estettä sille, että myös käyttötaitteen tuotteet voisivat saada tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.

TekijäL:n esitöissä on taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteista todettu, että "laki ei suinkaan koske jokaista tuotetta, jota voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulee osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisenä teoksena. Asian luonnosta johtuen itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus on tällöin asetettava varsin korkealle." (Komiteanmietintö 1953:5, s. 45)

Korkein oikeus on ottanut kantaa käyttötaitteiden tuotteiden teostasoon ja tekijänoikeudelliseen suojaan useissa ratkaisuisaan.

Ratkaisussaan KKO 1962 II 60 korkein oikeus katsoi taiteilijan suunnitteleman rannekorun taiteellisen muotoilunsa perusteella TekijäL:ssä tarkoitetuksi omaperäiseksi taideteokseksi. Ratkaisussaan KKO 1971 II 4 korkein oikeus katsoi puolestaan tekstiilitaiteilijan suunnitteleman ryijyn olevan laissa tarkoitettu taiteellinen teos. Ratkaisussa KKO 1980 II 3 oli kyse tekijänoikeudesta koru- ja solkimalleihin. Korkein oikeus katsoi henkilön A suunnitteleminen korumallien olevan laissa tarkoitettuja teoksia. Solkimallit eivät sen sijaan ylänneet teostasoon.

Korkein oikeus on käsitellyt käyttötaitteen tuotteiden tekijänoikeussuojaa myös ratkaisuisaan KKO 1932 II 267 (makuuhuoneen kalusto), KKO 1948 II 464 (kattovalaisin), KKO 1975 II 25 (sohvakalusto) ja KKO 1976 II 48 (koristevalaisin). Kyseisiltä tuotteilta on mainituissa ratkaisuisa evätty tekijänoikeussuoja niiltä puuttuneen omaperäisyyden johdosta.

Myös tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa käyttötaitteen tuotteiden ja myös tekstiilitöiden tekijänoikeudelliseen suojaan useissa lausunnoissaan (esim. lausunto 1994:8, valaisin; lausunto 1995:4, heijastinranneke; lausunto 1998:14, Jokeri-aiheinen päähine; lausunto 2001:16, huovasta valmistetut heijastimet; lausunto 2003:1, pussilakanat).

Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1993:5 ja 1989:6 oli kyse tekijänoikeudesta kangasmalleihin. Näissä lausunnoissaan

tekijänoikeusneuvosto katsoi eräiden kangasmallien yltävän teostasoon ja olevan siten tekijänoikeudella suojattuja.

Lausunnossaan 1993:5 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kangas, joka koostui punaisista puolukanmarjoista ja vihreistä puolukanlehdistä tummanvihreällä taustalla ja jossa oli eri värejä käyttämällä pyritty luomaan kolmiulotteinen vaikutelma valon osuessa marjoihin ja lehtiin, oli TekijäL 1 §:ssä tarkoitettu teos. Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto kuitenkin huomautti, että tekijänoikeus ei suojaa aihetta, vaan sitä muotoa, jossa aihe on teoksessa ilmaistu. Tekijänoikeus kangasmalliin ei näin ollen estänyt toista suunnittelijaa itsenäisesti luomasta kangasta, jonka aiheena olivat puolukanmarjat ja -lehdet.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1989:6 oli kyse siitä, että henkilö A oli luonut kolme kangasmallia. Erään osakeyhtiön valmistamissa kankaassa oli käytetty samantyyppisiä elementtejä kuin A:n malleissa.

A:n suunnittelemista kangasmalleista ensimmäinen koostui palloista, jotka oli sommiteltu päällekkäin siten, että taaempi pallo ei näkynyt kokonaan. Pallojen osia eri tavoin värittämällä oli saatu aikaan useita eri näköisiä kangasmalleja. Toisessa kangasmallissa oli käytetty kuviota, joka muodostui kahdesta kärjekkäin asetetusta kolmiosta. Kuviot oli sijoitettu joko vinoihin riveihin tai limittäin siten, että ne peittivät lähes kankaan koko pinnan ja väritetty eri tavalla. Kolmannessa kangasmallissa oli kaarevilla viivoilla tyylytelty tiheästi seisovia kuusia, jotka muodostivat kuusikon. Kuusien oksilla eli viivojen päällä oli vaihdellen vihreitä ja harmaita täpliä.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kangasmalleista ensimmäinen ja toinen eivät olleet tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia. Niiden mahdollisella kopioimisella ei siten ollut tekijänoikeudellista merkitystä. Tekijänoikeusneuvosto katsoi sen sijaan, että kangasmalleista kolmas ylsi teostasoon ja oli siten TekijäL 1 §:n mukaan suojattu teos. Neuvosto totesi, että A:n suunnittelema mallille ja osakeyhtiön valmistamalle kankaalle oli yhteistä se, että molemmissa oli käytetty kaarevia viivoja. Tätä kangasta ja A:n suunnittelemaa kangasmallia ei kuitenkaan voitu pitää saman teoksen kappaleina, eivätkä osakeyhtiön toimet kankaiden valmistamisessa siten loukanneet A:n tekijänoikeutta.

Käyttöesineen muuttaminen

Rakennuksen ja käyttöesineen tekijänoikeuden haltijan yksinoikeutta on TekijäL:ssa rajoitettu. TekijäL 25 e §:n mukaan rakennusta ja käyttöesinettä saa omistaja tekijän luvatta muuttaa, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Säännöksestä ei käy ilmi, mitä teknillisillä tai tarkoituksenmukaisuussyillä tarkoitetaan. TekijäL:n esitöissä on todettu seuraavaa:

"Rakennusteokset palvelevat tavallisesti ensi sijassa käytännöllistä tarvetta. Asian luonteesta sen vuoksi johtuu, että kysymyksen ollessa sellaisesta teoksesta tekijän edun tietyissä olosuhteissa täytyy väistyä käytännöllisten ja teknillisten vaatimusten tieltä. Sama soveltuu myös käyttöesineisiin. Mainittu sisältöisen säännöksen ottaminen lakiehdotukseen on näyttänyt perustellulta. Se muodostaa rajoituksen tekijälle ehdotuksen 3 §:n 2 momentin mukaan kuuluvaan oikeuteen (respektioikeus) ja sitä on sen vuoksi tulkittava ahtaasti. Syyn muuttamiseen tulee olla joskaan ei ehdottomasti välttämättömän, niin kuitenkin objektiivisesti katsoen tarpeellisen, jotta rakennus tai esine voisi täyttää hyötytehtävänsä. Jos muutos tosiasiallisesti on tuollaisen syyn vaatima, saataisiin siihen ryhtyä ei vain tekijän suostumuksesta, vaan vieläpä silloinkin kun muutoksesta aiheutuisi sellainen teoksen muuttaminen taiteellisessa suhteessa, jota tekijä aiheellisesti voisi pitää arvoaan ja omalaatuisuuttaan loukkaavana". (komiteanmietintö 1953:5, s. 55—56)

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että käyttöesineen muuttaminen ilman tekijän tai tekijänoikeuden haltijan lupaa on sallittu vain teknisistä tai tarkoituksenmukaisuussyistä, ei esteettisten seikkojen takia. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 143). Kirjallisuudessa on todettu myös, että teknillisiä ja tarkoituksenmukaisuussyitä olisi tulkittava avarasti. Jos esimerkiksi rakennus tulee käytettäväksi muihin tarkoituksiin kuin niihin, joita varten rakennus tehtiin, on välttämättömien ja tarpeellisten muutosten tekeminen ilman oikeudenhaltijan lupaa sallittua. Näitä näkökohtia olisi vastaavasti seurattava, kun kysymys on käyttöesineisiin tehtävistä muutoksista. Kivimäki on todennut myös, että "mikäli käyttöesineitä valmistetaan suurissa sarjoissa, on kyseinen säännös vain harvoin sovellettavissa. Mikäli kuitenkin toisin olisi laita, koskee säännös vain tehtailijaa ja kauppiasta, ei yksityistä omistajaa, jolle käyttöesine on myyty." (Kivimäki, T.M.: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, s. 83)

TekijäL 25 e §:n säännöstä on tulkittu esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1995:18 ja 2002:5. Lausunnoista ensiksi mainitussa oli kyse ravintolan sisustuksesta ja sen muuttamisesta. Jälkimmäisessä launnossa oli kyse rakenteilla olevan toimitalon ja sen rakennuspiirustusten muuttamisesta. Sekä ravintolan sisustus kokonaisuudessaan että toimitalorakennus katsottiin TekijäL 1 §:n nojalla tekijänoikeussuojaa saaviksi teoksiksi. Tekijänoikeusneuvosto totesi kuitenkin molemmissa lausunnoissaan, että muutosten tekeminen kyseisiin kohteisiin ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa voitiin katsoa sallituksi TekijäL 25 e §:n nojalla.

Lausuntopyynnössä tarkoitettut tuotteet

Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle valokuvia valmistamistaan tuotteista. Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut tähän aineistoon.

Tekijänoikeusneuvosto tulkitsee hakijan lausuntopyyntöä siten, että hakija on suunnitellut kuvioinnin pellavakankaaseen. Kankaassa oleva kuvio on hyvin pelkistetty kukka, jossa on kuvattu ääriviivoin kukan keskiosa ja osia terälehdistä. Kuvio on niin suuri, että yksi kukka ei mahdu kokonaisuudessaan esimerkiksi yhdelle tabletille. Alkuperäisen hakijan suunnitteleman tekstiilin värit ovat punainen ja valkoinen (punainen pohja, valkoinen kukkakuvio taikka valkoinen pohja, punainen kukkakuvio).

Samasta pellavakankaasta on valmistettu myös käsi- ja keittiöpyyhkeiksi nimettyjä tuotteita. Näiden tekstiilien värit ovat punainen ja valkoinen sekä punainen ja ruskea (valkoinen tai ruskea pohja, jolla punainen kukkakuvio). Näissä tuotteissa kukkakuvio on rajattu eri tavoin kuin esimerkiksi hakijan suunnittelemassa tabletissa. Kuvio on kohdistettu kankaalle siten, että sitä ei välttämättä voi mieltää kukaksi, vaan joksikin muuksi viivamaiseksi kuvioinniksi.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että jotta jokin käytännöllistä tarkoituspää toteuttava tuote olisi TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattu, sen on ylitettävä teoskynnys eli yllettävä teostasoon. Tuotteen on siten oltava tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Käyttötaiteen tuotteita ovat esimerkiksi erilaiset sisustustekstiilit. Tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojatuiksi mm. eräät kangasmallit.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, tutustuttuaan sille toimitettuun aineistoon, että lausuntopyynnössä tarkoitettu, hakijan suunnittelema kukkakuvioinen kangas on muodoltaan sillä tavoin itsenäinen ja omaperäinen, että se voidaan katsoa taiteelliseksi teokseksi, jotka saa suojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Teoksen tekijällä on teokseen TekijäL 2 §:ssä ja 3 §:ssä tarkoitettut oikeudet. Näiden säännösten sisältöä on selitetty tarkemmin jo edellä.

Edelleen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijän yksinomaista oikeutta määrätä teoksestaan on rajoitettu TekijäL 2 luvun säännöksiin, kuten TekijäL 25 e §:n nojalla. TekijäL 25 e §:n mukaan rakennusta ja käyttöesineitä saa omistaja tekijän luvatta muuttaa, mikäli tekniset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Myös TekijäL 25 e §:n soveltamista ja tulkintaa on selitetty tarkemmin edellä.

Tekijänoikeusneuvosto tulkitsee lausuntopyynnössä tarkoitettua asiaa tapahtumainkulkua siten, että J Oy on valmistanut omistamastaan ja hallussaan olevasta kankaasta, joka siis on hakijan suunnittelema, pellavatuotteita, jotka on nimetty käsi- ja keittiöpyyhkeiksi. Näitä tuotteita on valmistettu kankaasta, joka on ollut leikattu siten, että hakijan suunnittelema kukkakuvio on rajautunut kankaalle eri tavoin kuin mitä hakija on tekstiilituotteita suunnitellessaan alunperin tarkoittanut.

Tuotteita on myös valmistettu kankaasta, jonka väritys on poikennut jonkin verran hakijan alkuperäisestä tekstiilistä (punaruskea väritys punavalkoisen väriytyksen sijaan). Kyseisiä tuotteita on tekijänoikeusneuvostolle toimitetun aineiston mukaan ollut myynnissä J Oy:n tehtaanmyymälässä. J Oy:n vastineen mukaan tuotteiden määrä on ollut vähäinen.

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetusta vastineesta ilmenee, että J Oy on käyttänyt hakijan suunnittelemaa tekstiiliä siten, että tekstiilistä jääneistä "poistopaloista" ja "koetilkkuista" on valmistettu pyyhkeitä myytäväksi kyseisen yhtiön tehtaanmyymälässä. Koska kyse on ollut poistopaloista, myös hakijan kankaalle suunnittelema kuvio on käytännön syistä rajautunut kankaalle eri tavoin kuin mitä se on ollut alkuperäisissä tuotteissa. Lisäksi J Oy on valmistanut hakijan suunnittelemaa tekstiiliä eri värisenä kuin miksi hakija on tekstiilin alunperin suunnitellut sekä valmistanut käsi- ja keittiöpyyhkeitä tästä kankaasta. Värien vaihtamisen syynä ovat J Oy:n vastineen mukaan olleet tekstiilitehtaan suorittamat tavanomaiset värilanka- ja tiheyskokeilut.

Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan J Oy:n toimia edellä selostettujen pellavatuotteiden (käsi- ja keittiöpyyhkeet) valmistamisessa voidaan arvioida TekijäL 25 e §:n nojalla. Kyseisen säännöksen mukaan käyttöesineen omistaja saa tietyin edellytyksin muuttaa esinettä ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 25 e §:ssä viitataan "teknillisiin" ja "tarkoituksenmukaisuusyihin". Tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan TekijäL 25 e §:n säännös soveltuu useimmiten tilanteisiin, joissa käyttöesineen muuttamisen perusteena on tekninen välttämättömyys. On epäselvää, ovatko nyt käsiteltävänä olevassa asiassa tapahtuneet värilanka- ym. kokeilut, joiden johdosta J Oy:n tehtaassa on valmistettu hakijan alkuperäisestä mallista poikkeavia tuotteita, olleet välttämättömiä. Tekijänoikeusneuvosto katsoo kuitenkin, että TekijäL 25 e §:ssä viitataan teknisen syiden ohella myös tarkoituksenmukaisuusyihin ja että TekijäL 25 e §:ssä mainitun tarkoituksenmukaisuuden voidaan katsoa viittavan myös lausuntopyynnössä tarkoitun kaltaiseen käyttöesineen muuttamiseen.

Edellä selostetuilla perusteilla tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kaikki J Oy:n toimet kyseisten käsi- ja keittiöpyyhkeiksi nimettyjen pellavatuotteiden valmistamisessa voidaan katsoa tehdyiksi teknillisistä tai tarkoituksenmukaisuussyistä ja siten sallituiksi TekijäL 25 e §:n nojalla. Näihin toimiin ei ole tarvittu hakijan lupaa, eikä J Oy:n toimien voida katsoa loukanneen hakijan tekijänoikeutta.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että sen lausunto perustuu siihen oletamaan, että J Oy on valmistanut käsi- ja keittiöpyyhkeiksi nimettyjä tekstiilejä vain vähäisen määrän eli esimerkiksi muutamia kappaleita.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 25 e §:n nojalla ei ole sallittua valmistaa suuria määriä tekijänoikeudella suojatusta käyttötaiteen tuotteesta ilman tekijän tai tekijänoikeuden haltijan lupaa.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Stig Henriksson, Jaakko Eskola, Pekka Salomaa, Tiina Ryhänen, Kai Nordberg ja Lasse Saarinen.